

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 364-786.4-056.26]:364-3(477-25)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.1>

Оксана ВЕРБОВСЬКА

аспірантка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; директор, Київський міський центр соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд», вул. Івана Франка, 36-б, м. Київ, Україна, 01030

ORCID: 0000-0001-8822-054X

Оксана КРАВЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300

ORCID: 0000-0002-9732-6546

Бібліографічний опис статті: Вербовська, О., Кравченко, О. (2023). Комплексна: соціальна, психологічна, професійна та трудової реабілітація осіб з інвалідністю: з досвіду київського міського центру соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд». *Ввічливість. Humanitas*, 4, 3–10, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.1>

КОМПЛЕКСНА: СОЦІАЛЬНА, ПСИХОЛОГІЧНА, ПРОФЕСІЙНА ТА ТРУДОВА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: З ДОСВІДУ КИЇВСЬКОГО МІСЬКОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОЇ, ПСИХОЛОГІЧНОЇ, ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ТРУДОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ «АСКОЛЬД»

Узагальнення практичного досвіду діяльності Київського міського центру соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд» дозволила з'ясувати, що комплексна: соціальна, психологічна, трудова та професійна реабілітація є дієвим інструментом інтеграції осіб з інвалідністю у всі сфери життя.

Важливе значення, з точки зору ефективності впливу на особистість як цілісний соціальний, психологічний, фізіологічний та функціональний об'єкт, має комплексність застосовуваних методів і видів реабілітації з одночасним урахуванням індивідуальних особливостей людини, інтересів, здібностей, які орієнтовані на подолання соціальної ізоляції осіб з інвалідністю, підвищенню їх фізичної активності, соціальної адаптації, самопізнання, психологічного відновлення та вміння входження в ресурсні стани.

Варто зазначити, що трудова та професійна реабілітація є провідним інструментом інтеграції осіб з інвалідністю у всі сфери життя. Зокрема, опрацьовано такі види робіт з працетерапії: столярні; слюсарні; картонажно-палітурні; плетіння (виготовлення сіток, гамаків, виробів з лози, соломки); художньо-прикладні (виплювання лобзиком, випалювання, різьблення по дереву, вишивка, виготовлення штучних квітів); художні (малювання, ліплення, фотографія, аплікація, оригамі); догляд за рослинами; догляд за тваринами (кінями, великою і дрібною рогатою худобою, свиньми, кролями, птахами тощо) з метою проведення зоотерапії або анімалотерапії; швейні; господарські (із самообслуговування: приготування їжі, миття посуду, прання білизни); прибирання своїх житлових кімнат, невеликий господарський ремонт; робота з комп'ютером.

За результатами опрацювання було розроблено 32 річні програми занять за різними напрямками, які включають в себе теоретичну та практичну частини (Аматорська театральна студія «Контакт», Ароматерапія, Гарденотерапія, Екологія мегаполісу, Етика та естетика, Інклюзивний туризм в умовах Київського зоопарку, Казкотерапія, Кінотерапія, Кулінаротерапія, Музикотерапія, Навички корисного життя, Навчання основним соціальним навичкам, Нейрогімнастика, Онлайн екскурсії Україною, Основи моделінгу, Основи професійної орієнтації. Індустріальний туризм, Основи професійної орієнтації. Тестування, Основи Тік-Ток, Основи фінансової грамотності, Пісочна терапія, Профінформування. Гід по навчальним закладам міста Києва, Профінформування. Гід по професіям «Гардероб професій», Профорієнтаційний тренінг, Рукоділля, Скандинавська хода, Соціальна терапія, Фотополювання, Цивільний захист, Цифрова грамотність, Школа красномовства, Mindfulness, Soft skills).

У результаті впровадження цих програм виявлено такі реабілітаційні ефекти: соціальний ефект; психологічний; професійний; просвітницький; трудовий ефект; покращення фізичного здоров'я. Вказані реабілітаційні ефекти сприяють відновленню побутових, соціальних та трудових навичок і як результат зростає показник якості життя, адже людина здатна відчувати свою самостійність та незалежність.

Ключові слова: особа з інвалідністю, реабілітація, соціальна реабілітація, трудова реабілітація, психологічна реабілітація, працетерапія, терапія працею, доступність, безбар'єрність, інтеграція.

Oksana VERBOVSKA

Postgraduate student, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University; director, Kyiv city center of social, psychological, professional and labor rehabilitation «Askold», 36-b, Ivana Franka str., Kyiv, Ukraine, 01030
ORCID: 0000-0001-8822-054X

Oksana KRAVCHENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Social and Psychological Education, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University, 2, Sadova str., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300
ORCID: 0000-0002-9732-6546

To cite this article: Verbovska, O., Kravchenko, O. (2023). Kompleksna: sotsialna, psykhologichna, profesiina ta trudova rehabilitatsiia osib z invalidnistiu: z dosvidu kyivskoho miskoho tsentru sotsialnoi, psykhologichnoi, profesiinoi ta trudovoi rehabilitatsii «Askold» [Comprehensive: social, psychological, professional and labor rehabilitation of persons with disabilities: from the experience of the Kyiv city center for social, psychological, professional and labor rehabilitation «Askold»]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 3–10, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.1>

COMPREHENSIVE: SOCIAL, PSYCHOLOGICAL, PROFESSIONAL AND LABOR REHABILITATION OF PERSONS WITH DISABILITIES: FROM THE EXPERIENCE OF THE KYIV CITY CENTER FOR SOCIAL, PSYCHOLOGICAL, PROFESSIONAL AND LABOR REHABILITATION «ASKOLD»

Summarizing the practical experience of the Kyiv city center of social, psychological, professional and labor rehabilitation «Askold» made it possible to find out that comprehensive: social, psychological, labor and professional rehabilitation is an effective tool for the integration of people with disabilities in all spheres of life.

From the point of view of the effectiveness of the influence on the individual as a complete social, psychological, physiological and functional object, the complexity of the applied methods and types of rehabilitation with simultaneous consideration of the individual characteristics of the person, interests, abilities, which are aimed at overcoming the social isolation of persons with disabilities, is important, increasing their physical activity, social adaptation, self-knowledge, psychological recovery, and the ability to enter resource states.

It is worth noting that labor and professional rehabilitation is a leading tool for the integration of persons with disabilities in all spheres of life. In particular, the following types of occupational therapy work were developed: carpentry; locksmiths; cartoning and binding; weaving (making nets, hammocks, products from vines, straw); artistic and applied (sawing with a jigsaw, burning, wood carving, embroidery, making artificial flowers); artistic (drawing, sculpting, photography, appliqué, origami); plant care; care of animals (horses, large and small cattle, pigs, rabbits, birds, etc.) for the purpose of zootherapy or animal therapy; sewing machines; household (from self-service: cooking, washing dishes, laundry); cleaning their living rooms, small household repairs; working with a computer.

Based on the results of the study, 32 annual training programs were developed in various directions, which include theoretical and practical parts (Amateur theater studio «Contact», Aromatherapy, Gardenotherapy, Ecology of the metropolis, Ethics and aesthetics, Inclusive tourism in the conditions of the Kyiv Zoo, Fairytale therapy, Film therapy, culinary therapy, Music therapy, Useful life skills, Learning basic social skills, Neurogymnastics, Online tours of Ukraine, Basics of modeling, Basics of professional orientation. Industrial tourism, Basics of professional orientation. Testing, Tik Tok Basics, Financial Literacy Basics, Sand therapy, Professional information. Guide to educational institutions of the city of Kyiv, Professional information. Guide to professions «Profession wardrobe», Career orientation training, Needlework, Nordic walking, Social therapy, Photo hunting, Civil defense, Digital literacy, Eloquence school, Mindfulness, Soft skills).

As a result of the implementation of these programs, the following rehabilitation effects were revealed: social effect; psychological; professional; educational; labor effect; improving physical health. The indicated rehabilitation effects contribute to the restoration of household, social and work skills and as a result the quality of life indicator increases, because a person is able to feel his independence and independence

Key words: disabled person, rehabilitation, social rehabilitation, labor rehabilitation, psychological rehabilitation, occupational therapy, occupational therapy, accessibility, barrier-free, integration.

Актуальність проблеми. Держави-учасниці Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю зобов'язуються забезпечувати й заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма особами з інвалідністю без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності та вживати невідкладних, ефективних та належних заходів, щоб сприяти визнанню навичок, заслуг і здібностей осіб з інвалідністю, а також їхнього внеску на робочому місці та ринку праці та визнають право осіб з інвалідністю на працю нарівні з іншими, включаючи право на отримання можливості заробляти собі на життя працею, яку особа з інвалідністю вільно вибрала чи на яку вона вільно погодилась, в умовах, коли ринок праці та виробниче середовище є відкритими, інклюзивними та доступними для осіб з інвалідністю. Держави-учасниці забезпечують і заохочують реалізацію права на працю (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2023).

Діяльність держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у соціальному захисті, зокрема у здійсненні реабілітаційних заходів (Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю, 1991).

Досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство осіб з інвалідністю є основною метою реабілітації (Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні, 2005). Зокрема, трудова терапія має велике значення у поверненні осіб похилого віку до звичного темпу життя після важкої хвороби. Загальнозміцнююча трудова терапія ґрунтується на тонізуючому й активуючому впливі праці на психофізичну сферу літньої людини (Холостова, 2004).

Запровадження комплексних реабілітаційних та абілітаційних послуг, спрямованих на підвищення якості життя, активності, працездатності та залучення в усі форми суспільного життя визначено одним із завдань Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021).

Загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі реабілітації регулюються

Законом України «Про реабілітацію», в цьому ж документі визначена структура системи реабілітації в Україні та основні засади створення умов для усунення чи компенсації обмежень життєдіяльності людини, спричинених інвалідністю. Згідно закону, реабілітація осіб з інвалідністю визначена як система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство (Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», 2005).

Мета статті: узагальнити практичний досвід діяльності реабілітаційної установи щодо трудової та професійної реабілітації як дієвого інструменту інтеграції осіб з інвалідністю у всі сфери життя.

Гіпотеза: при правильній комбінації та структуризації існуючих теоретичних методик та інструментів соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації з урахуванням різноманіття індивідуальних психологічних особливостей, гармонічності, практичності та з дотриманням балансу при практичній реалізації досягти максимального реабілітаційного ефекту.

Методологія: на основі спостережень та вивченню існуючої теорії в сфері реабілітації, висунуто гіпотезу щодо та перевірено на практиці емпіричним шляхом.

Наукова новизна: результати наукового дослідження містять унікальні методичні та практичні рекомендації для ефективного впровадження заходів із комплексної: соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації та публікація авторського підходу до реабілітаційного процесу у форматі – «Реабілітація по-Київськи».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку Гойдош К.Ю і Романів О.П працетерапія є соціальною технологією, яка покращує якість життя пацієнтів. Також працетерапія визначена ними як спрямоване залучення хворого у трудову діяльність із лікувальною та реабілітаційною метою (Гойдош, Романів, 2018).

Питання реабілітації та різноманітні її складові в Україні досліджували:

А. Шевцов, О. Кравченко, Н. Коляда, П. Таланчук, К. Чупіна, Н. Барна, І. Кошова.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Трудова реабілітація – система заходів, розроблених з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи і спрямованих на оволодіння трудовими навичками забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі шляхом створення спеціальних чи спеціально пристосованих робочих місць, яка передбачає тренування відновленої моторної здатності з використанням засобів реабілітації з метою створення особі з інвалідністю умов для праці по можливості у звичайному виробничому середовищі за допомогою індивідуальних заходів (Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні, 2005).

Терміном «працетерапія» охоплено структуровану діяльність відповідних фахівців у закладах / установах системи соціального захисту населення, яка спрямовується на формування, відновлення та розвиток побутових, професійних, соціальних навичок, забезпечення та підвищення рівнів самообслуговування, працеспроможності, самооцінки, впевненості в собі, активності та якості життя (Методичні рекомендації щодо організації працетерапії для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю в закладах / установах системи соціального захисту населення, 2018).

Рекомендованими в закладі / установі є такі види робіт з працетерапії:

- столярні;
- слюсарні;
- картонажно-палітурні;
- плетіння (виготовлення сіток, гамаків, виробів з лози, соломи);
- художньо-прикладні (випилювання лобзиком, випалювання, різьблення по дереву, вишивка, виготовлення штучних квітів);
- художні (малювання, ліплення, фотографія, аплікація, оригамі);
- догляд за рослинами;
- догляд за тваринами (кіньми, великою і дрібною рогатою худобою, свиньми, кролями, птахами тощо) з метою проведення зоотерапії або анімалотерапії;
- швейні;
- господарські (із самообслуговування: приготування їжі, миття посуду, прання білизни);

– прибирання своїх житлових кімнат, невеликий господарський ремонт;

– робота з комп'ютером. (Методичні рекомендації щодо організації працетерапії для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю в закладах / установах системи соціального захисту населення», 2018).

Відповідні види працетерапії було опрацьовано на предмет можливості втілення в умовах реабілітаційного центру.

Київський міський центр соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд» (далі – Центр) заснований на комунальній власності територіальної громади міста Києва та підпорядкований Департаменту соціальної політики виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) (Київський міський центр соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд»).

Центр є бюджетною реабілітаційною установою, цільовим призначенням якої є здійснення комплексу реабілітаційних заходів, спрямованих на створення умов всебічного розвитку осіб з інвалідністю, засвоєння ними знань, умінь, навичок, досягнення і збереження їхньої максимальної незалежності фізичних, розумових, соціальних, професійних здібностей з метою максимальної реалізації особистісного потенціалу (Київський міський центр соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд»).

У своїй діяльності Центр забезпечує:

- проведення комплексу заходів з ранньої, соціальної, психологічної, психолого-педагогічної, фізкультурно-спортивної, трудової і професійної реабілітації;
- розвиток автономного проживання осіб з інвалідністю;
- проведення заходів з професійної орієнтації, адаптації, опанування трудових навичок (Київський міський центр соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд»).

Одним із важливих завдань, покладених на Центр, є інтеграція осіб з інвалідністю в усі галузі життя шляхом проходження комплексної реабілітації (Київський міський центр соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд»).

Саме в Центрі було впроваджену авторську концепцію підходу до реабілітаційного процесу

«Реабілітація по-Київськи», яка полягає у включення особи з інвалідністю в заходи із реабілітації як активного та проактивного учасника із одночасним забезпеченням інклюзивно-привітного середовища. Практичним шляхом доведено, що такий підхід до процесу реабілітації сприяв максимальному розкриттю реабілітаційного потенціалу та приніс стійкі результати, підтвердженням чого є стабільне працевлаштування клієнтів Центру, які мали негативні прогнози соціалізації.

Також важливим фактором стійкої соціалізації осіб з інвалідністю є ключова особливість підходу до реабілітаційного процесу «Реабілітація по-Київськи» – здійснення мінімальної кількості процесів на території Центру «за закритими дверима», і максимальне переміщення більшості процесів в середовище міста та установ, які не спеціалізуються на виключному обслуговуванні осіб з інвалідністю. Саме для цього директором було заключено понад 70 договорів про співпрацю із установами та організаціями міста Києва та України, що дозволило ексклюзивний підхід до соціальної реабілітації змінити на більш ефективний та прогресивний – інклюзивний, який дозволяє інтегрувати людей з інвалідністю у всі сфери життя.

Через соціально-побутову адаптацію та соціально-середовищну орієнтацію відбувається відновлення та здобуття здатності до самостійного життя людини з інвалідністю, що є невід’ємним підготовчим етапом до трудової реабілітації. Важливим завданням є оволодіння трудовими навичками, необхідними для забезпечення трудової діяльності.

Тому цілеспрямоване та регулярне залучення до праці є базовим підґрунтям для подальшої стійкої соціалізації людей з інвалідністю в цілому. І використовуючи працетерапію, як ефективний інструмент соціалізації та трудової реабілітації осіб з інвалідністю, в період з 2020 року по 2023 рік в Київському міському центрі соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд» вдалося практичним шляхом реалізувати та підтвердити відповідне наукове припущення щодо ефективності працетерапії як інструменту соціалізації та трудової реабілітації.

Враховуючи потенційно різні ступені рухової активності та реакцій нервової систем, ментальні особливості, здібності, потреби,

бажання, попередній досвід і підготовку було розроблено річні програми занять за різними напрямками, які включали в себе теоретичну та практичну частини.

Всього розроблено 32 програми, а саме:

- Аматорська театральна студія «Контакт»;
- Ароматерапія;
- Гарденотерапія;
- Екологія мегаполісу;
- Етика та естетика;
- Інклюзивний туризм в умовах Київського зоопарку;
- Казкотерапія;
- Кінотерапія;
- Кулінаротерапія;
- Музикотерапія;
- Навички корисного життя;
- Навчання основним соціальним навичкам;
- Нейрогімнастика;
- Онлайн екскурсії Україною;
- Основи моделінгу;
- Основи професійної орієнтації. Індустріальний туризм;
- Основи професійної орієнтації. Тестування;
- Основи Тік-Ток;
- Основи фінансової грамотності;
- Пісочна терапія;
- Профінформування. Гід по навчальним закладам міста Києва;
- Профінформування. Гід по професіям «Гардероб професій»;
- Профорієнтаційний тренінг;
- Рукоділля;
- Скандинавська хода;
- Соціальна терапія;
- Фотополювання;
- Цивільний захист;
- Цифрова грамотність;
- Школа красномовства;
- Mindfulness;
- Soft skills.

Під час кожного заняття важливим завданням було переключити клієнта реабілітаційного центру в процес реабілітації через активну та проактивну позиції.

Робота була побудована за таким алгоритмом:

- діагностика (профорієнтаційна, соціальна, психологічна);
- теоретичні заняття;

- практична, прикладна діяльність;
- підсумки, результати, моніторинг емоційного ефекту, фільмування та знімкування досягнень.

Всі процеси були побудовані за принципом повного включення, тобто, щоб осіб, які знаходяться на реабілітації, максимально залучали на різних етапах занять, починаючи від формування ідей та запитів, закінчуючи заготівлею матеріалів та безпосередньою участю в створенні, виготовленні.

На перших заняттях проводиться інструктаж з техніки безпеки, демонструються шляхи евакуації, надається загальна інформація про особливості курсу, правила комунікації та взаємодії в групі, загальні поняття та терміни курсу.

В результаті впровадження дослідження експериментальним шляхом встановлено комплексний позитивний ефект та зафіксовано такі реабілітаційні ефекти:

- соціальний ефект – формування особистості, її світогляду, коригування життєвих стратегій та сценаріїв шляхом генерування активної та проактивної життєвої позиції, встановлення нових соціальних контактів та формування соціальних ролей, інтеграція в суспільство, формування впевненої та ефективної життєвої позиції, розвиток комунікативних навичок, позбавлення соціальної ізоляції, стимулювання загального відчуття благополуччя;

- психологічний ефект – формування стійкої мотивації до саморозвитку, зниження рівня тривожності, покращення самопочуття з точки зору психологічного балансу, розвиток, формування, коригування моральних особистісних якостей; подолання стресових ситуацій, стабілізація емоцій, розвиток довіри до оточуючих і впевненості в собі, зниження дратівливості і гніву, підвищення рівня радості, розвиток вміння справлятися з депресією та швидко заспокоюватися в стресовій ситуації, відчувати себе захищеним, зменшення рівня агресії, підвищення здатності зберігати контроль в кризових ситуаціях;

- професійний ефект – підготовка до професійної діяльності, самореалізація, адаптація, реадaptaція, відновлення чи здобуття професійної працездатності, навчання, перенавчання, виявлення потреби у перекваліфікації з урахуванням особистих схильностей і побажань;

- просвітницький ефект – пізнання навколишнього світу; знайомство з новими людьми; розширення кругозору; розвиток спостережливості, трансформування свого світогляду, володіння новими знаннями, уміннями та навичками, підвищення творчої активності, підвищення інтересу до навчання та нових знань, розвиток відповідальності;

- трудовий ефект – відновлення виробничих навичок і працездатності, що існували раніше і були порушені під час захворювання чи після травми; полегшення повернення до попередньої роботи; підготовка до трудової діяльності, розвиток та можливість застосування власного потенціалу на ринку праці, самореалізація, відновлення чи здобуття трудової працездатності, розвиток навичок командної роботи;

- фізичне здоров'я – забезпечення регулярної рухової активності, профілактика психосоматичних реакцій через налагодження рухової активності, зниження тривожності, покращення нервової системи і підвищення імунітету, поліпшення загального самопочуття, що відображається на покращенні якості сну, спілкування з тваринами сприяє нормалізації роботи нервової системи, створення сприятливої психологічної атмосфери. Під час занять де задіяна дрібна моторика відбувається вплив на нервові закінчення, від чого свою чергу залежить функціонування всього організму.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнення практичного досвіду діяльності Київського міського центру соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд» дозволила з'ясувати, що комплексна: соціальна, психологічна, трудова та професійна реабілітація є дієвим інструментом інтеграції осіб з інвалідністю у всі сфери життя.

Важливе значення, з точки зору ефективності впливу на особистість як цілісний соціальний, психологічний, фізіологічний та функціональний об'єкт, має комплексність застосовуваних методів і видів реабілітації з одночасним урахуванням індивідуальних особливостей людини, інтересів, здібностей, які орієнтовані на подолання соціальної ізоляції осіб з інвалідністю, підвищенню їх фізичної активності, соціальної адаптації, самопізнання, психологічного відновлення та вміння входження в ресурсні стани.

Варто зазначити, що трудова та професійна реабілітація є провідним інструментом інтеграції

осіб з інвалідністю у всі сфери життя. Зокрема, опрацьовано такі види робіт з працетерапії: столярні; слюсарні; картонажно-палітурні; плетіння (виготовлення сіток, гамаків, виробів з лози, соломи); художньо-прикладні (випилювання лобзиком, випалювання, різьблення по дереву, вишивка, виготовлення штучних квітів); художні (малювання, ліплення, фотографія, аплікація, оригамі); догляд за рослинами; догляд за тваринами (кіньми, великою і дрібною рогатою худобою, свиньми, кролями, птахами тощо) з метою проведення зоотерапії або анімалотерапії; швейні; господарські (із самообслуговування: приготування їжі, миття посуду, прання білизни); прибирання своїх житлових кімнат, невеликий господарський ремонт; робота з комп'ютером

За результатами опрацювання було розроблено 32 річні програми занять за різними напрямками, які включають в себе теоретичну та практичну частини. У результаті впровадження цих програм виявлено такі реабілітаційні ефекти: соціальний ефект; психологічний; професійний; просвітницький; трудовий ефект; покращення фізичного здоров'я. Вказані реабілітаційні ефекти сприяють відновленню побутових, соціальних та трудових навичок і як результат зростає показник якості життя, адже людина здатна відчувати свою самостійність та незалежність.

Перспективними напрями подальших досліджень є комплексна: соціальна, психологічна, трудова та професійна реабілітація учасників бойових дій в умовах реабілітаційного центру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гойдош К.Ю., Романів О.П. Працетерапія як соціальна технологія для покращення якості життя пацієнтів. *Економіка і право охорони здоров'я*. № 2 (8), 2018, С. 99–100
2. Київський міський центр соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд». URL: <https://inc.kiev.ua/> (дата звернення: 14.10.2023)
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 р. : станом на 19 черв. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 17.10.2023)
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації працетерапії для громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю в закладах / установах системи соціального захисту населення : Наказ Міністерства соціальної політики України від 26.11.2018, № 1778: URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/4424.html> (дата звернення: 14.10.2023)
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ : станом на 21 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 14.10.2023)
6. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV : станом на 1 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 14.10.2023)
7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text> (дата звернення: 14.10.2023)
8. Соціально-психологічна реабілітація вразливих категорій громадян від наслідків війни : кол. моногр. / за заг. ред. О.О. Кравченко ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Київ : Ямчинський О. В., 2022. 406 с.
9. Холостова Є.І. Технології соціальної роботи: підручник. М: ИНФРА, 2004. 400 с.

REFERENCES:

1. Hoidosh K.Iu., Romaniv O.P. (2018) Pratseterapiia yak sotsialna tekhnolohiia dlia pokrashchennia yakosti zhyttia patsiiientiv [Occupational therapy as a social technology for improving the quality of life of patients.]. *Ekonomika i pravo okhorony zdorovia* [Economics and healthcare law.]. № 2 (8), S. 99–100 [in Ukrainian]
2. Kyivskiy miskiy tsentr sotsialnoi, psykholohichnoi, profesiinoi ta trudovoi reabilitatsii «Askold» [Kyiv City Center for Social, Psychological, Vocational and Labor Rehabilitation «Askold»]. URL: <https://inc.kiev.ua/> [in Ukrainian]
3. Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu (Konventsiiia pro prava invalidiv) [Convention on the Rights of Persons with Disabilities], Konventsiiia Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii (2023b). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian]
4. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy «Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii pratseterapii dlia hromadian pokhyloho viku, osib z invalidnistiu, ditei z invalidnistiu v zakladakh / ustanovakh systemy sotsialnoho zakhystu naseleння» [On approval of the Methodological Recommendations on the organization of occupational therapy for the elderly, persons with disabilities, children with disabilities in institutions / institutions of the social protection system] № 1778 (2018). URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/4424.html> [in Ukrainian]

5. Zakon Ukrainy «Pro osnovy sotsialnoi zakhyschenosti osib z invalidnistiu v Ukraini» [On the basis of social protection of persons with disabilities in Ukraine] № 875-XII (1991). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian]

6. Zakon Ukrainy «Pro reabilitatsiiu osib z invalidnistiu v Ukraini» [On the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine] № 2961-IV (2005). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> [in Ukrainian]

7. Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku» [On approval of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030] № 366-r (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text> [in Ukrainian]

8. Kravchenko O.O. (Red.). (2022) Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia vrazlyvykh katehorii hromadian vid naslidkiv viiny [Social and psychological rehabilitation of vulnerable categories of citizens from the consequences of war]: kol. Monohr ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Kyiv : Yamchynskyi O. V., 406 s. [in Ukrainian]

9. Kholostova Ye.I. (2004) Tekhnolohii sotsialnoi roboty: pidruchnyk [Technologies of social work]. M: YNFRA, 2004. 400 s.